

Posudek na habilitační práci Rentay Cornejo: Heimat im Wort

Hned v úvodu chci vyjádřit přesvědčení, že vydatný spis *Heimat im Wort* Rentay Cornejo jistě „splňuje požadavky kladené na úroveň habilitačních prací v oboru germanistika“ – a to i přesto že v následujících řádcích formuluji mnohé námitky a kritické soudy, které budou o to kritičtější, že předkládaná práce není manuskriptem (v němž se dá po diskusi ještě mnohé upravovat a předělávat a kritické soudy tedy mohou mít formu dobře míněných rad), nýbrž již vydanou knižní publikací, tedy „Freiwild“ pro recenzenty.

Coby správný recenzent potlačím pozitivní soudy, jakože je práce velmi informativní a záslužná pro českou germanistiku i bohemistiku (avizovaná česká verze bude mít jistě svůj smysl a jistě i své čtenáře), má imenzní a (až na výjimky – voz později) spolehlivý bibliografický aparát, skýtá mnoho nových, dosud neznámých a nepublikovaných faktů, souvislostí, postřehů a nezabředává zbytečně hluboko do kalných vod migračních, postkoloniálních, imagologických a vůbec postmoderních teorií - a budu se věnovat jejím slabinám:

První z nich je nejistota autorky (a tudíž i čtenáře) co do fokusu práce a s ní související/z ní vyplývající rozpačitost struktury. Studie (i proto, že je velmi objemná: 560 stran bez bibliografického aparátu) působí dojmem poněkud nesourodé hromady poznatků, dat, interpretací a soudů k českým autorům emigrovavším do Německa/Rakouska/Švýcarska a jejich (většinou) německy psaným dílům. Často má čtenář pocit stálého opakování téhož - což mnohdy není pouhý pocit, nýbrž fakt – a těžko se dobírá odpovědi na otázku, o co vlastně jde, co je centrem a v posledku účelem studie? Příliš v hledání odpovědi (a tudíž struktury a fokusu) nepomáhá ani úvodní vyjmenování pěti bodů, jimž se práce hodlá věnovat (s. 26 ff): 1. vlivu (nejčastěji vynucené) výměny tvůrčího jazyka na definici identity autorů (což by – dle mého soudu – byla stejně spíš otázka pro psychology), 2. vzájemnému ovlivňování obou jazyků čitelnému v tvorbě vybraných autorů, 3. vynucené výměně jazyka coby tématu literárních děl, 4. problémům překladu: dvě jazykové varianty jednoho díla, 5. rozdílům v recepci v bývalé (či staronové) a nové domovině. Již tento výčet témat – z nichž každé vyžaduje poněkud jiné metodologické uchopení (tu psychologické, tu translátologicko-lingvistické, tu literárně-sociologické, tu literárně-interpretáční atd.) je poměrně disparátní, žádné z nich není označeno jako centrální, všem je věnován zhruba stejný prostor. Navíc jsou všechna jmenovaná témata v závěru studie – pro čtenáře dost překvapivě – označena jako desideráty (s. 402 ff). Znamená to, že autorka psala celou svou studii zbytečně, že jsme ji četli zbytečně, když všechna zde pojednaná témata nakonec stejně – jak autorka sama sugeruje – nevedla k zaplnění vědomostních děr? Nikoli: Znamená to spíše, že autorka jmenovaná témata mnohdy jen „nakousla“, aniž je dovedla do vyčerpávajícího konce - čili pro další výzkumníky zbývá ještě mnoho interpretační práce na představeném korpusu. Nemám námitek proti tomuto postupu, je legitimní, studie inspirující k dalšímu bádání bývají ty nejcennější – leč pak ale měla/mohla být studie coby „Denkanstoss“ o mnoho útlejší, ale také „údernější“ a jasnější v nastolování a formulaci relevantních otázek a možných směrů bádání. Pak mohly/měly být odstraněny či aspoň značně zredukovány pasáže související s fokusem jen volně (informace o českých reáliích, dějiny pražské německé literatury, dějiny česko-německého bilingvismu, vliv díla Franze Kafky na tvorbu některých zde jmenovaných autorů atd.).

Když už jsem u tohoto tématu: Jak možno psát o recepci Franze Kafky v Čechách bez znalosti stati Ludvíka Václavka, jak možno psát o česko-německém bilingvismu bez jediné citace Pavla Trosta, jak možno psát o pražsko německé literatuře bez znalostí studií Kurta Krolopa? Nejen z tohoto důvodu – že autorka očividně nezná základní a nejpodstatnější studie

k těmto tématům – považuji celou druhou kapitolu vyjadřující se k dějinám německé literatury v Čechách a k dějinám česko-německé vzájemnosti vůbec za velmi špatnou, hrubě pokulhávací za současným stavem vědění a – jednalo-li by se o manuskript – prosila bych o její eliminaci či důkladné přepracování. Stejně tak poměrně vehementně odmítám tažení přímé linie od pražské německé literatury doby předválečné k literatuře autorů zde prezentovaných, ale chápu, že načrtnutí této linie je dobrý reklamní trik pro zvýšení prodeje. V literárně-historické práci ale nemá co dělat.

K desorientaci čtenáře přispívá ovšem také samotný korpus, na němž se provádějí analytické operace: V každé z kapitol je poněkud jiný (srv. s. 55, 69, 103, 125, 173), tu ho tvoří jen Gruša, Filip a Kohout, tu jsou zde navíc ještě Moníková, Stavarič, Faktor a Fusek a Oda, tu zase Moníková chybí a Ráček přebývá... – čtenáři není nikde prezentován úplný výčet autorů a nikde mu také není vysvětleno, proč je v této kapitole korpus menší či větší než v kapitole předchozí či následující. Časté opakování prakticky identicky formulovaných biografických informací, jakýchsi medailonků jednotlivých autorů je navíc únavné.

Coby literární historička, kterou ze všeho nejvíc baví interpretovat literární texty, jsem těšila na literárně-analytickou část práce (která mi byla avizována bodem 2, 3 a snad i 4 ve výčtu témat), leč po přečtení příslušných kapitol (zhruba s. 169-350) jsem byla poněkud zklamána: Mnoho analýz a interpretací je zde pouze převzato a parafrázováno (to platí zejména pro díla Libuše Moníkové), vlastní interpretace – dojde-li na ně vůbec – jsou všechno jiné než důkladné a vyčerpávající: Obracejí se k náhodně vybraným textům vytrženým z kontextu (např. sbírky veršů – Gruša), tu se omezují na poznámky k lexikální struktuře básně, tu na převyprávění děje, tu působí spíše dojmem recenze či žurnalistického doporučení k četbě. Mnohá analytická a interpretační tvrzení nejsou podpořena příkladem, takže jim zkrátka musíme věřit, nečetli-li jsme analyzovaný primární text, aniž můžeme ověřit jejich správnost, coby souhrnné interpretační soudy jsou mnohdy prezentovány banalitou typu „Die Geschichte durch Geschichten zu erzählen stellt einen wichtigen Impuls zum Schreiben fuer beide Autoren dar“ (s. 252 – nečiní tak každý literární text?) anebo „Die Erfahrung von Fremde stimuliert die eigene Identitätskonstruktion und ist ohne sie gar nicht denkbar (s. 240 – to by mě fakt nenapadlo). Leč interpretační slabiny, nedostatky, nedotaženosti (tak se čtenář musí ptát, proč – je-li už problému překladu vlastních děl z jednoho jazyka do druhého věnována zvláštní kapitola, 5.3. „Schriftsteller in der Rolle der Uebersetzer und Nachdichter eigener Werke“ – proč na jejím konci stojí zase konstatování deziderátu: „Inwiefern dieses fuer Filips Sprachversionen von *Grossvater und die Kanone* gilt, ist eine interessante Fragestellung, die als eine der noch zu bewältigenden Aufgaben der tschechischen Germanistik vorerst unbeantwortet bleiben muss.“ (s. 349), proč se tohoto úkolu za českou germanistiku nezhostila autorka sama?) jsou „schovány“ v hromadě mimo-literárních/ ausserliterarisch informací z literárně-sociologického podhoubí vlastní literatury, takže nejsou příliš na očích. Otázka je, jestli to je dobře nebo špatně.

Přítom studie i ve své literárně analytické části nabízí různé dobré a zajímavé nápady, kam upřít interpretační zájem a um: Tak by se jistě – při prohloubení a zdůkladnění pohledu – z roztroušených (někdy citovaných, někdy vlastních) poznámek o tom, jaké různé možnosti skýtají čeština a němčina coby literární jazyky dala vytvořit ucelená a zajímavá lingvisticko-literární studie (která by se dobrala patrně i jiných závěrů než celkem očekávaného konstatování, že němčina působí precizněji, zatímco čeština je jazykem metafor a snů), stejně tak by stálo zato prohloubit úvahy (a doložit je na literárním materiálu) o tom, jak jazykový experiment (speciálně montáž) nahrazuje ne vždy stoprocentní ovládnání cizího jazyka, do třetice by bylo jistě přínosné rozpracovat na s. 177f. jen naznačené receptivně estetické téma „spolupracujícího čtenáře“ atd.

Při vši své brachiální kritice v jednom ale s autorkou stoprocentně souhlasím, že totiž zdráhavé přijetí emigrovavších autorů českou bohemistikou a českou čtenářskou obcí a kritikou (za příklad slouží zejména Ota Filip, Libuše Moníková a Jiří Gruša) není způsobeno jen glotocentrickou strategií vymezování národní literatury, nýbrž i typicky českým, nepotickým, zapruzeným a provinčním duchem české literární scény (tyto atributy jsou moje, Renata Cornejo formuluje mnohem uvážlivěji a méně polemicky), kde je vyřizování osobních účtů prezentováno jako objektivní analýza, a kde se emigrantům neodpouští: „opustíš-li mne, nezahynu...“

A tak je práce Renaty Cornejo – přes všechny její slabiny, které jsem musela vypíchnout a akcentovat, ačkoli v kontextu studie zdaleka nepůsobí tak rušivě, nečnejší – leč funkce oponenta mě k tomu nutila – velmi záslužná, právě proto, že se snaží vymoci „domovské právo“ literatuře několikrát, opakovaně z domoviny vyhoštěné.

Olomouc, 17.9.2010

Prof. Dr. Ingeborg Fialová